

DOI: 10.55666/folklor.1794480

TÜRKİYE’DE YARASALARLA İLGİLİ HALK İNANIŞLARI VE UYGULAMALARI*

Yasemin DOMAÇ YAŞAR**

Öz

Yarasalar, Türk halk inanışlarında doğaüstü güçlerle ilişkilendirilen hem korkulan hem de şifa kaynağı olarak görülen gizemli canlılar arasında yer almaktadır. Genellikle gece aktif olmaları, mağaralarda yaşamaları ve sessiz, ani uçuşları halk zihninde onları ürkütücü, uğursuz ve sıra dışı varlıklar hâline getirmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’nin farklı bölgelerinden derlenen sözlü anlatımlarla elde edilen veriler üzerinden yarasanın halk kültürü ve inanç sistemindeki yeri üzerine odaklanılmıştır. Bu bağlamda çalışmada; uğursuzlukla ilgili inanışlar, büyüyle ilgili inanışlar, halk hekimliğiyle ilgili inanışlar ve uygulamalardan oluşan üç temel kategoride inceleme yapılmıştır. Uğursuzlukla ilgili inanışlar başlığı altında yarasaların bir eve girmesi, ölüm ya da hastalığın habercisi olarak sayılmıştır. Bu tür inanışlar, yarasanın halk belleğinde taşıdığı olumsuz anlamlarla doğrudan ilişkilidir. Büyüyle ilgili uygulamalarda yarasa tüyü, kemiği ya da kanı çeşitli büyüsel ritüellerde kullanılmakta; kimi zaman nazardan korunmak, kimi zaman eşler arasında bağ kurmak ya da ayrılık yaratmak amacıyla uygulanmaktadır. Halk hekimliği bağlamında incelendiğinde ise yarasa dışkısının ve kanının temriye ve uyuz gibi cilt hastalıklarını iyileştirdiğine inanılmaktadır. Bu bağlamda ulaşılan veriler, yarasalarla ilgili halk inanışlarının yalnızca doğaüstü anlamda değil, aynı zamanda toplumsal deneyimler, paylaşılan beceriler, kültürel belleğin sürekliliği ve halkın doğayla kurduğu ilişki biçimleriyle de yakından bağlantılı olduğunu göstermektedir. Uğursuzluk, büyü ve halk hekimliği kategorilerinde tespit edilen bu pratikler, yarasaların halk zihninde çok yönlü bir anlam taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu durum, halk inanışlarının yalnızca bireysel değil, kolektif hafızanın ve kültürel kimliğin de bir parçası olarak işlev gördüğü anlamına gelmektedir. Yarasa, halk anlatılarında sadece merak uyandıran fiziksel özellikleriyle değil, sembolik anlamlarıyla da dikkat çekmektedir. Onun tüysüz oluşuna, gece uçmasına ya da mağara gibi virane yerlerde yaşamasına dair efsaneler, toplumun doğa ile kurduğu ilişkiyi ve hayvana yüklediği kültürel anlamları da yansıtmaktadır. Türkiye’de yarasalarla ilgili halk inanışları ve uygulamaları isimli bu çalışma, Türk kültür coğrafyasında yapılan sözlü görüşmeler aracılığıyla sahadan toplanan verilerin tespit ve tahlil edilmesine dayanmaktadır. Nitel araştırma yöntemi ve görüşme tekniği kullanılarak ulaşılan 18 kaynak kişinin anlatımları içerikleri bağlamında üç kategoride sınıflandırılmış ve çalışma için literatür taraması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk inanışları, yarasalar, uğursuzluk, büyü, halk hekimliği.

* Çalışmada elde edilen veriler 2016 yılına dayandığından çalışmanın etik kurul iznine gereksinimi bulunmamaktadır.

** Öğr. Gör. Dr., Iğdır Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Iğdır/Türkiye. yasemin.yasar@igdir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2692-1401

FOLK BELIEFS AND PRACTICES CONCERNING BATS IN TÜRKİYE

Abstract

Bats are considered mysterious creatures in Turkish folk beliefs, associated with supernatural powers. They are both feared and regarded as sources of healing. Their nocturnal nature, habit of living in caves, and silent, sudden flights make them seem eerie, ominous, and unusual in the minds of the people. This study focuses on the place of bats in folk culture and belief systems, based on data collected from oral narratives from various regions of Türkiye. The study is organized into three main categories: beliefs related to bad omens, beliefs related to magic, and beliefs and practices related to folk medicine. Under the category of bad omens, it is believed that a bat entering a home signals death or illness. These beliefs are directly connected to the negative connotations that bats carry in folk memory. In magical practices, bat feathers, bones, or blood are used in various rituals, sometimes to protect from the "evil eye," sometimes to create bonds between spouses, or even to cause separation. In the context of folk medicine, bat droppings and blood are believed to cure skin diseases such as scabies and ringworm. The data gathered reveals that beliefs about bats are not only connected to supernatural meanings but also closely linked to shared experiences, communal skills, cultural memory, and the relationship between humans and nature. The practices identified in the categories of bad omens, magic, and folk medicine demonstrate that bats hold a multifaceted meaning in the folk mind. This suggests that folk beliefs function not only as an individual construct but also as part of collective memory and cultural identity. In folk narratives, bats attract attention not just for their intriguing physical characteristics but also for their symbolic meanings. Myths about their featherless bodies, nocturnal flights, and dwelling in abandoned places like caves reflect the society's relationship with nature and the cultural meanings it ascribes to the animal. This study, titled Folk Beliefs and Practices Related to Bats in Türkiye, is based on data collected from field research through oral interviews conducted across different regions of the Turkish cultural geography. The narratives of the 18 informants have been classified into three categories based on their content, and a literature review has been carried out for the study.

Keywords: Folk beliefs, bats, bad omens, magic, folk medicine.

Giriş

İnsan, hayvanlarla kurduğu çeşitli etkileşimler sayesinde hem yaşamını devam ettirmiş hem de kültürel birikimine katkı sağlamıştır. Tarih boyunca hayvanlar insanların beslenme, barınma, ulaşım, güvenlik ve çeşitli anlatı gibi ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir rol oynamıştır.

Hayvanları evcil ve vahşi olarak iki gruba ayıran insan yaşamına bir düzen vermek amacıyla çeşitli kabuller geliştirmiştir. Bu doğrultuda bazı hayvanları beslemekten ve yemekten uzak dururken bazılarını kutsal, bazılarını ise uğursuz kabul etmiştir (Aça ve Yolcu, 2019: 417). Kurt, geyik, at gibi hayvanlar Türk kültüründe kutsal kabul edilirken domuz ve yılan gibi hayvanlar ise bunun dışında tutulmaktadırlar. Buna benzer sosyokültürel temelli inanışlar ve uygulamalar tarih boyunca birçok toplumda varlığını sürdürmüştür. Hangi hayvanın kutsal hangi hayvanın kutsal dışı olduğunu ise inanç, kültür ve coğrafya gibi başlıca unsurlar belirlemiştir (Özdemir, 2023: 316). Örneğin, domuz eti yemek Hristiyan toplumlarında dayanışma unsuru olarak kabul edilmişken Müslüman ve Yahudi toplumlarında ayrıştırıcı bir unsur olarak ön plana çıkmıştır (Beşirli, 2017: 79). Benzer şekilde Çin, Vietnam, Tayland ve Endonezya gibi Uzak Doğu ülkelerinde yarası, çorbası yapılabilecek bir besin olarak görülürken Türkiye’de, bu yönüyle değerlendirilmemiştir. Dolayısıyla inanç ve kültür, insanın hangi besin maddelerini tüketebileceğini belirlemiş ve gündelik hayatta buna uygun alışkanlıklar geliştirmesini sağlamıştır. Bu toplumsal alışkanlıkları belirleyen bir diğer unsur olan coğrafya ise iklimin sıcak ya da soğuk oluşu, yeryüzü şekillerinin yükselti ve alçaltılara sahip olması yönüyle bitki ve hayvan çeşitliliğini şekillendirmiştir. Tüm bu etkenler halk inanışlarının şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Halk inanışları, halk arasında yaygın olarak yaşatılan, değer verilen ve kuşaktan kuşağa aktarılan inanışlardır. Din gibi değişmez kurallara sahip değil ancak dinle yakın ilişki içerisinde ve birçok dinî pratiği kapsayan inançlardan oluşurlar (Sever, 2016: 50). İnsanlar zaman içinde yaşadığı mekân ve coğrafyanın değişmesiyle farklı kültürden ve inançtan toplumlarla karşılaşmış onların günlük pratiklerinden etkilenmiştir. Sürekli değişen, aktarılan bu inanışlar toplumun belleğinde var olmuş ve günlük pratiklerine yansımıştır. Doğayla iç içe yaşayan insan, hayvanlara yaşamının her alanında her zaman büyük bir yer vermiş ve onlarla ilgili bilgilerin aktarımını nesilden nesile sağlayarak kültürlerinin önemli bir parçası haline getirmiştir.

Hayvanların çeşitli anlamlar yüklenerek kültürün bir parçası haline gelmesi kuşların da simgesel, sembolik bir değer kazanmasına ve çeşitli inanışların odağında yer almasına sebep olmuştur. Nitekim yeryüzünde başlangıçta yalnızca kuşlara özgü olan “uçma” özelliği, belki de insanın ölümsüzlük arayışından sonra en çok merak ettiği olgulardan biri olmuştur. Sınırsız gökyüzünde istedikleri yere gidebilen kuşlar, en erken çağlardan beri insanların özendiği canlılar arasında yer almıştır. Bu nedenle insan, hayatının her aşamasında kuşlara ilişkin çeşitli inanışlar ve pratikler geliştirmiştir. En eski Türk düşüncesinde yer alan kuşlar, Altay Türklerinin yaratılış mitlerinde Tanrı Ülgen’in uçması ve kamların kurban törenlerinde uçarak göğe çıkması (Ögel, 1971: 432- 433), Anadolu’daki bazı velilerin keramet göstererek kuş donuna girip uçması gibi anlatılarla sembolleşmiştir. Öte yandan kuşlar yalnızca dinî boyutta değil aynı zamanda Türklerin gündelik yaşamında ve inanç dünyasında da önemli bir yere sahip olmuştur. Uğurlu, uğursuz, güç, güzellik gibi pek çok sembolik anlam yüklenen kuşlar; gelinlerin baş süslerinde yer alan tüylerden, kemiklerinden bakılan fal malzemelerine; boyların damgalarından, kam giysilerindeki süslemelere; atasözleri ve deyimlerden, büyüsel işlemlere; halk hekimliğinden, mezar taşlarına; dokumalardan, kurganlara, sikkelere ve çinilere kadar çok geniş bir yelpazede kullanılmışlardır.¹ Halk kültüründe kuşların geniş bir kullanım alanına sahip olması gibi yarasalar da Anadolu inanç ve uygulamaları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Yarasalar, geceyle ve gizemle ilişkilendirilmeleri sebebiyle halk arasında çoğunlukla ölüm, uğursuzluk, büyü ya da hastalık gibi olumsuz çağrışımlar yapan bir canlı olarak anılmıştır. Öte yandan bazı yörelerde ise yarasanın nazardan koruduğu, bazı hastalıkları geçirdiği ile ilgili bilgiler bulunmuştur. Özetle yarasaların Anadolu halk inanışlarında hem korku hem de koruma temaları etrafında şekillenen çift yönlü bir sembolik anlama sahip olduğu görülmüştür.

Yarasa, Yunanca cheiros (el) ve pteros (kanat) kelimelerinden türetilen ve “eli kanatlılar” anlamına gelen “Chiroptera” bilimsel adıyla bilinmektedir (Yorulmaz, 2010: 1). Yarasa kelimesi Divânü Lugâti’t- Türk’te “yarasa” ve “yersgü” kelimeleri olarak geçmektedir (Mahmûd, 2005: 123). Azerbaycan Türkçesinde yarasa için “yarasa”, “ətənəquşu”, “ətqanad”, “gecəquşu”, “itqanad”,

“vətvat”, “xəffaş” kelimeleri kullanılmaktadır (Altaıylı, 2018: 4372). Kazak Türkçesinde yarasa için “jarğanat” (жарғанат), (Koç vd. 2019: 172) Kırgız Türkçesinde “carğanat”, “carqanat” kelimeleri kullanılmaktadır (Yudahin, 1988: 180). Altay Türkçesinde “carğanat” (Baskakov ve Toşçakova, 1999: 54) Özbek Türkçesinde ise “ko’rshapalak” kelimesi kullanılmaktadır. Karahanlı Türkçesinde; “yersigü”, Orta Kıpçak, Çağatay Türkçesinde; “yarkanat”, Orta Oğuz, Çağatay ve Eski Osmanlı Türkçesinde; “yarasa”, Başkurt, Nogay, Türkmen Türkçesinde; “yarganat”, Hakas Türkçesinde; “çarhanat” olarak geçmektedir. Tüm bu adlandırmalardan hareketle “yar”, “car” ve “jar” kelimelerinin “ince tabaka deri”, “zar”, “perde” anlamlarında kullanıldığı tespit edilmiş ve “yarkanat”, “perdeli kanat” anlamını taşıdığı anlaşılmıştır (Besli, 2010: 113). Çeşitli Türk topluluklarında farklı isimlerle anılan yarasaya çoğunlukla fiziki görünüşünden yola çıkılarak isimler verildiği görülmüştür. Yarasanın kanatlarının ince bir zar gibi olması, sıçan yavrusuna (KK-17) ya da köpek- fare karışımı bir hayvana benzemesi (KK-16), gece uçuşu ve uçuş şeklinin farklılık göstermesi gibi özellikleri halk arasında ona çeşitli adlar verilmesine yol açmıştır. Yarasa, halk arasında söylenmekten kaçınılan tabu olarak görülen hayvanlardan biri olmamasına rağmen kimi yörelerde uğursuz ve ürkütücü olarak nitelendirilmiş ismi doğrudan anılmamış bunun yerine çeşitli isimler kullanılmıştır. Çorum ili İskilip ilçesi Asarcık köyünde yarasa; insan kafalı, şemsiye kanatlı (KK-16) şeklinde tarif edilmiştir. Konya ili Ereğli ilçesi Kutören köyünde, “anduk kuşu”, “körleme” (KK-4), Balıkesir Sındırgı’da “gece kuşu” (KK-13) gibi isimler verildiği tespit edilmiştir. Kaynak kişiler, yarasaya “anduk kuşu” denilmesinin sebebinin iki anlamdan kaynaklandığını belirtmektedir. Birincisi, “uğursuz” olması, ikincisi ise “anduk” kelimesinin yörede salak, aptal anlamlarında kullanılmasıdır. Yarasalar, dengesizce manevralar yaparak uçtukları için halk zihninde bu kelimeyle ilişkilendirilmiştir. Nitekim yörede, “anduk gibi ne bakıyon” deyişi hâlâ kullanılmaktadır (KK-4). Yarasaya “körleme” adı verilmesinin sebebi, görme yetisinin zayıf olduğuna dair var olan inanç olarak ifade edilmiştir. Eğer ailede kör doğan ya da sonradan kör olan bir kimse varsa o aile üyelerinden birinin muhakkak yarasa öldürdüğüne inanılır, çünkü beddua almıştır. Hatta yörede kör olan birisine “körleme gelmiş buna” denilmektedir (KK-4). Balıkesir- Sındırgı’da yarasa yerine “gece kuşu” tabirinin yarasanın gece uçan bir hayvan olmasından dolayı tercih edildiği belirtilmiştir (KK-13). Yarasalar genellikle alaca karanlıkta ve gece uçan memeli hayvanlardır. Beslenmeleri ve ekolojileri gereği insanlardan uzak, mağara, han, hamam, kervansaray, köprü altları, çatı aralıkları, terk edilmiş yapılar, ağaç kovukları ve yüksek kaya çatlaklarında yaşarlar (Toprak, 2012: 1). Bundan dolayı çoğunlukla uğursuzlukla ilişkilendirilmiştir. Bu düşüncenin temelinde ise yarasaların şeytani güçlerle olan bağı ve büyü yapımında kullanılması olabilir. Nitekim yarasa ile kötü güçler arasındaki bu algı yalnızca Türk halk inançlarında değil dünyanın farklı coğrafyalarındaki mitolojilerde ve efsanelerde de karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada özellikle Batı kültüründe yarasanın vampir mitleriyle ilişkilendirilmesi dikkat çekicidir. Vampir mitinin daha çok Slav ve Balkan ülkelerinde doğmuş olduğu düşünülür. En ünlü vampir Kont Drakula’nın Transilvanyalı olması bunun güçlü bir sebebidir. Slav inanışlarıyla bu efsanenin yakından ilgisi vardır ancak vampir miti sadece Slavlara özgü değildir. Pek çok toplumda benzer anlatılarla karşılaşmıştır. Söz konusu anlatıların kökeninde ölümlerden duyulan korku ve ölümlerin kanla yeniden dirilebileceği inancı yatmaktadır (Yücel, 2004: 3). Bunların dışında yarasa Batı kültüründe sıklıkla cadılarla ilişkilendirilmiştir. Nitekim Hristiyan toplumları için önemli bir yere sahip olan ve her yıl 31 Ekim’de kutlanan Cadılar Bayramı kapsamında yapılan süslemelerde çoğunlukla bal kabaklarıyla birlikte yarasa figürlerinin kullanıldığı görülmektedir. Maya kültüründe ise “Camazots” eski vampir tiplerinden biri olarak kabul edilmiş ve vampir-yarasa tanrı olarak bilinmektedir (Sarpkaya ve Yaltrık, 2022: 34). Benzer şekilde İskandinav kaynaklı vampir mitlerinde geceleri mezardan çıkan insanların kanını emen ölümler (Hançerlioğlu, 2000: 538) şeklinde ifade edilmektedirler. Anlaşıldığı üzere vampir ve yarasa ilişkisi Slav, Balkan, Orta Amerika ve Avrupa’nın kuzey bölgelerinde de yer almaktadır. Buna karşılık, 14. yüzyıldan beri Çin kültürü yarasaları iyi şans ve bereketle ilişkilendirmiştir (Eberhard, 1986: 32).

Yarasalarla ilgili inanışlar bölgeden bölgeye değişmekte ve zihinlerde yarattığı algı da bu durumdan etkilenmektedir. Yarasalar bazı yörelerde uğursuz olarak görülüp, kara büyü yapımında kullanılırken başka bir yörede uğurlu bir canlı olarak karşımıza çıkmaktadır.² Yarasaların gece uçmaları, mağara, kaya oyukları gibi karanlık yerlerde yaşamaları insanlarda gizem duygusu uyandırmış ve insanların merak ettiği canlılardan olmuştur. Gizemli ve ürkütücü olarak anılandırılan yarasaların diğer kuş türlerinden farklı olarak memeli oluşu ve doğum yoluyla

çoğalmasını onu daha da ilginç hale getirmiştir. Bu farklılığına ek olarak tüysüz oluşu da onunla ilgili halk inanışlarının çeşitlenmesini sağlamıştır. Konya'nın Akşehir ilçesine bağlı Kundullu köyünde anlatılan bir efsane yarasanın tüysüz olmasını ve gece uçuşmasının sebebinin konu edinmektedir. Buna göre; *“Bir gün padişahın karısı kuş tüyünden yastık istemiş. Padişah ülkesindeki tüm kuşlara haber salmış ve sarayında toplanmalarını istemiş. Tüm kuşlar padişahın huzuruna gelmiş. Padişah huzurunda toplanan kuşlardan yastık yapmak için tüylerini istemiş. Yarasanın emzirdiği yavruları olduğu için fazla oyalanmadan tüm tüylerini sorgusuz sualsiz soyunup padişaha vermiş. Bunun üzerine padişah, “sen tüysüz kaldığın için artık geceleri uçacaksın” demiş. Sıra baykuşa gelmiş ve padişah baykuştan da tüy istemiş. Baykuş tüylerini vermemiş ve “biz bunu Allah’tan aldık bundan başka bir şeyimiz yok” demiş. Bunun üzerine padişah baykuşa; “sana üç soru soracağım bilemezsen kökünü kurutacağım” demiş. Birinci soru; dünyada ölen mi çok doğan mı, ikinci soru dünyada fakir mi çok zengin mi, üçüncü soru, dünyada kadın mı çok erkek mi?” Baykuş cevap olarak, “ölen çok, fakir çok ve kadın çok” demiş. Padişah, “neden kadın çok?” demiş. Baykuş, “senin gibi karısının sözünü dinleyenler yüzünden” demiş” (KK-11). Bu efsanede, yarasanın neden tüysüz olduğu ve neden gece uçuğu açıklanmaktadır. Efsanenin Anadolu'nun birçok bölgesinde çeşitli biçimlerde anlatıldığı tespit edilmiştir.³ Buradaki padişahın Süleyman Peygamber olduğu eşinin ise Belkis olduğu varyantları da bulunmaktadır. İnsan kendisinden farklı olduğunu düşündüğü canlıların kökenini merak etmiş ve farklı özelliklerinin neden kaynaklandığı üzerine düşünmüştür (Doğan, 2020: 99). Nitekim yarasanın tüysüz olması onu diğer kuş tüylerinden farklı kılmaktadır. Boratav'a göre (2016: 14-15) efsanelerin en belirgin niteliği “inanılan bir olayın anlatısı” olmasıdır ve inanışların büyük bir kısmının efsanelerle belgelenmesidir. Bu bağlamıyla değerlendirildiğinde Anadolu'nun birçok bölgesinden derlenen “yarasa neden tüysüz”, “yarasa neden gece uçar” konulu efsaneler somut birer örnek olarak verilebilir.*

Yarasa, Türk halk kültüründe kimi zaman uğursuzluğun, kimi zaman büyüün, kimi zaman ise şifa kaynağının temsilcisi olmuştur. Kaynak kişilerden elde edilen veriler, yarasa ile ilgili inanış ve uygulamaların Türkiye'nin farklı bölgelerinde çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, söz konusu inanışlar ve pratikler; uğursuzlukla ilgili inanışlar, büyü ile ilgili inanışlar, halk hekimliği ile ilgili inanışlar ve uygulamaları olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar oluşturulurken kaynak kişilerden toplanan malzemeler temel alınmıştır. Çalışma yöntemi olarak ise alan araştırması yöntemlerinden biri olan “görüşme” tekniği kullanılmış, bu yolla 18 kaynak kişiyle yüz yüze ve telefonla görüşülmüş, derlenen bilgilerin tasnifi ve analizi yapıldıktan sonra yarasa ile ilgili inanışlar ve uygulamaların altındaki sebepler açıklanmaya çalışılmıştır. Türkiye 85 milyondan fazla nüfusu ve kültürel zenginliğiyle farklı halk inançlarını ve uygulamalarını bünyesinde barındıran bir ülkedir. Ancak çalışmada örneklem olarak seçilen kaynak kişilerden elde edilen bilgiler, Türkiye'deki yarasalarla ilgili halk inanışları ve uygulamalarına dair genel eğilimler hakkında fikir verebilecek niteliktedir.

1. Uğursuzlukla İlgili İnanış ve Uygulamalarda Yarasa

Halk inanışları içerisinde uğur ve uğursuzluk, insanların günlük yaşam pratiklerini etkileyen, inançlar ve geleneklerle şekillenen davranışlar sonucunda ortaya çıkmıştır. Uğur; bir nesnenin, bir kişinin, bir hayvanın, bir işin, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı, kısacası olumlu niteliği ve gücü (Boratav, 2016: 109) temsil ederken uğursuzluk ise uğurun tam tersi olarak algılanır ve felaket, kötü şans, hastalık getirdiğine inanılan olay, nesne veya durumlar için kullanılır. Örneğin; dört yapraklı yonca, nadir bulunduğu için uğur getiren bir nesne olarak algılanırken 13 sayısı bazı toplumlarda uğursuz olarak algılanır. Uğurlu ve uğursuz kabul edilen semboller toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. İnanç, gelenek, tarih ve coğrafya bu değişikliğin en önemli aktörleridir. İnsanlar yaşadıkları coğrafyada karşılaştıkları hayvanlara, bitkilere ya da çeşitli doğa olaylarına farklı anlamlar yüklemişler ve onlar üzerinden geliştirdikleri inanışlarını gelenekleri içinde kümelendirmişlerdir. Dolayısıyla her toplumun uğurlu ya da uğursuz kabul ettiği bazı nesnelere, hayvanlar bulunmaktadır. Uğursuz olarak nitelendirdikleri hayvanlardan kaçınmak, korunmak için birtakım ritüeller geliştirmişlerdir. Bu ritüeller halk inanışlarındaki uygulamaların kendisidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde yarasa aşağıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde uğursuz, kötü haber veren, hastalık getireceğine inanılan bir canlı olarak algılanmıştır.

Giresun ili Güce ilçesi Koz köyünde, yarasanın girdiği eve uğursuzluk getireceği inancı bulunmaktadır (KK-6). Konya ili Ereğli ilçesi Kutören köyünde, bir evin etrafında birden fazla kez yarasa uçtuğu görülürse orada birinin ya hastalanacağına ya da öleceğine inanılmaktadır. Yine aynı yörede, yarasalara kesinlikle dokunulmaması, öldürülmemesi ve yuvalarının bozulmaması inancı bulunmaktadır. Dahası yarasa gece birine çarparsa o kişinin kuduz olup hastalanacağına inanılmaktadır (KK-4). Samsun Salıpazarı’nda, gece yarasa sesi (cırlaması) duyulursa ertesi gün cenaze haberinin duyulacağına inanılmaktadır (KK-8). Mardin Midyat’ta yarasa bir eve konduğu zaman o evden birine bir şey olacağı inancı yaygındır (KK-7). Adıyaman’ın Kâhta ilçesinde gece yarısı yarasa gören kişinin yedi gün içinde öleceğine inanılmaktadır (KK-12). Sivas ilinin Zara ilçesi Şenyayla köyünde, yarasa giren evden cenaze çıkacağına inanılmaktadır (KK-9). Giresun ili Tirebolu ilçesi Doğancı köyünde rüyasında evine yarasa girdiğini gören bir kişinin evinin harap olacağı, yuvasının yıkılacağı inancı bulunmaktadır (KK-10). Giresun ili Tirebolu ilçesi Arageriş köyünde yarasaya vuran kişinin başına kötü bir iş geleceğine inanılmaktadır (KK-5). Bu örnekler, yarasanın Türkiye’nin çeşitli yörelerinde uğursuzluk, hastalık ve ölümle ilişkilendirildiğini göstermektedir. Çünkü yarasalar, mağara gibi karanlık mekânlarda yaşaması, korkutucu görüntüsü, uçuş şeklinin farklı olması ve karanlıkta uçması nedeniyle insanlarda olumsuz duygular uyandırmış bu yüzden de onu görene, dokunana uğursuzluk, kötü haber, felaket ve hastalık getireceği algısını oluşturmuştur. Dahası yarasanın gece ve karanlıkla ilişkilendirilmesi onun eski Türk inanç sistemine göre yer altı ruhlarıyla bağlantılı olması anlamına da gelebilir ve bu yüzden sözlü gelenek ortamında nesilden nesile simgesel bir aktarımla günümüzde bu olumsuz algının belirleyicilerinden biri olabilir. Söz gelimi insanlar, doğayı anlamlandırmak, korkuları bastırmak ya da açıklamada zorlandıkları olayların üstesinden gelmek için çeşitli yollar aramışlardır bunu yaparken de bazı nesnelere ya da hayvanlara sembolik anlamlar yüklemişlerdir. Bu bağlamda yarasaya yüklenen anlam yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere uğursuzluk, kötü haber verme ve hastalık getireceği inancı üzerine yoğunlaşmıştır. Yarasanın ölümün habercisi olması ya da görüldüğünde uğursuzluk getireceği inancının var olması diğer Türk toplulukları arasında da yaygındır. Hazara Türkleri arasında yarasanın uğursuzluk getireceği inancı bulunmaktadır (Akbulut, 2023: 162). Altay Türklerinin efsanelerinde yarasa beddua alan bir hayvandır bu yüzden geceleri uçmaktadır (Türker, 2011: 245). Bunların dışında yarasanın ürkütücü bulunmasında onu şeytani ya da ölümcül temalarla ilişkilendiren vampir efsaneleri ve korku filmlerinin de etkisi söz konusu olabilir. Popüler medyanın etkisi olarak da açıklanabilen bu durum özellikle batı kaynaklı efsanelerde ve filmlerde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca günümüzde insanlar arasında yarasanın bazı hastalıklara sebep olan virüslerin taşıyıcısı olduğu inancı onun olumsuz anlamda anılmaya devam etmesine de sebep olmuş olabilir.⁴

2. Büyü ile İlgili İnanış ve Uygulamalarda Yarasa

Büyü, tarih öncesi dönemlerden bu zamana kadar gelen ilkel veya medeni olsun her toplumda varlığını sürdüren bir eylemdir. Malinowski (2014: 72) bu eylemi şu şekilde açıklamaktadır; büyü bir amacın aracı olarak yapılan bir dizi saf pratiklerdir. Bu amaçlar, bilinçli olarak belirli bir sonuca ulaşmak için uygulanır. Bir kişiyi etkilemek, bir hastalıktan kurtulmak, kötülüklerden korunmak, bereket getirmek bu amaçlardan birkaçıdır. Ritüelize edilmiş eylemler bütünü olan büyü Örnek (2017: 52-58) tarafından, temelinde yatan düşüncelere ve psikolojik durumlara bağlı olarak beş başlık altında incelenmiştir. Bunlar; Sempatik büyü, Ak büyü, Kara büyü, Aktif büyü, Pasif büyüdür.⁵

Sempatik büyü, Taklit ve Temas büyü olmak üzere ikiye ayrılmış ve benzer benzeri yaratır ilkesiyle birbiriyle ilişkili olan şeylerin fiziksel temas ortadan kaldıktan sonra da uzaktan birbirlerini etkileyecekleri ilkesi bağlamında açıklanmıştır. Söz gelimi, birbirinden uzak şeylerin gizli bir sempati ile birbirlerini etkilediklerini belirtmiştir. Ak büyü, insanların iyiliğini amaçlamakta, hastalıklardan korunma, doğal felaketlerin önlenmesi gibi amaçlarla yapılmaktadır. Kara büyü ise kötü niyet içeren zarar vermeyi amaçlayan büyü çeşididir. Ak büyüün zıttıdır. Aktif büyü, tabiat olaylarını etkileyerek iradesini kontrol altına alma amacı taşımaktadır. Pasif büyü, zararlı ve kötü dış etkilerden korunmayı ve kaçınmayı ve bunlara karşı savunma geliştirmeyi hedeflemektedir. Boratav (2016: 122, 123) ise büyü çeşitlerini “Olumlu büyüler” ve “Kötü büyüler” olarak iki büyük başlık altında ele almıştır. Olumlu büyüler, iyilik temelinde yapılırken kötü büyüler ise özünde kötülük yapma niyeti taşımaktadır. Bu büyüyle ilgilenen kişiler toplum tarafından hoş karşılanmaz bu yüzden gizli olarak yapılmaya çalışılır. Her biri farklı amaçlarla, farklı araç gereçlerle gerçekleştirilen bu

büyük çeşitleri yapanın/ yaptırmanın amacına, inanç sistemine ve kültürüne göre değişiklik gösterebilir. Nitekim bu inanış doğrultusunda da yarasa ile ilgili çeşitli ritüellerin uygulandığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda Konya, Giresun ve Antalya'nın çeşitli köylerinden yarasalarla ilgili derlenen büyük işlemleri örnekleri şu şekildedir:

Konya ili Halkapınar ilçesine bağlı İvriz mahallesinde, evli çiftleri birbirinden ayırmak amacıyla gayrimüslim mezarından toprak alınır beyaz bir bez parçasına sarılır ve bu bez, yarasa kanına batırıldıktan sonra sıkıca bağlanır. Daha sonra bu bezin üzerine Ermeni harfleriyle çiftin isimleri yazılır ve söz konusu nesne, çiftin evinin çevresine gömülür. Bu işlemin ardından toprağa karışan nesnenin zamanla çürümesi çiftin arasının bozulacağına ve ayrılacakları anlamına gelmektedir (KK-4). Kötü niyetle yapılan bu büyük işlemi, yapanın da yaptırmanın da bile isteye yaptığı işlemlerdendir. Bu bağlamda yarasa kanının kara büyük yapımında kullanılması onun toplum içerisinde uğursuz anlamda algılanması olarak yorumlanabilir. Sözelimi gün ışığında uçan ve herkes tarafından rahatlıkla görülebilen bir kuştan değil de karanlıkta uçan, çoğunlukla mağaralarda baş aşağı yaşayan bir kuştan kara büyük yapımında kullanılmasının temelinde bu inanç olabilir. Öte yandan büyük yapımında kullanılan muska benzeri yapay nesne, büyüü yaptırmanın ikna olması ve yapılan işlemi inandırıcı bulması açısından kanıt niteliğinde olduğundan önemli bir yere sahiptir.

Konya ili Ereğli ilçesi Kutören köyünde özellikle mavi gözlü çocukların nazarı değmesin diye çocuklara yarasa tüyü takılmaktadır.⁶ Yine aynı yörede, araları bozuk olan eşlerin arasını düzeltmek için iki yarasanın tüyü birbirine bağlanıp muska yapımında kullanıldığı tespit edilmiştir (KK- 4). Antalya ili Serik ilçesinde yarasanın kemiği ya da tüyü evin çatısına gömülür veya evin herhangi bir odasına saklanırsa o haneyi nazardan, kötü büyüden koruduğuna inanılmaktadır (KK-1). Giresun ili Tirebolu ilçesine bağlı İn köyde, yarasanın kemiğini kurutup cebinde taşıyan erkeklerin peşinde kadınların çok olacağı ya da kadınların kemiği taşırsa erkeklerin peşinde olacağı inancı bulunmaktadır (KK-3). Giresun ili Tirebolu ilçesine bağlı Örenkaya köyünde, evli çiftlerden kadın, yarasa kemiğini saklarsa kocası ona düşkün olur çok sever ve evde kadının sözü geçer; erkek saklarsa kadın kocasını çok sever ve evde erkeğin sözü geçer inancı tespit edilmiştir (KK-2). Kaynak kişilerden alınan bilgilere göre yarasanın kemiğine ya da tüyüne çok kolay ulaşılmadığı için onu bulan ya da üzerinde taşıyan şans, mutluluk getireceğine ve nazardan koruyacağına inanmaktadır. Yarasanın burada kötülüğü uzaklaştırıcı işleve sahip olduğu görülmektedir. Bir çocuğun doğaüstü güçlere karşı korunmasında, arası bozuk eşlerin ilişkilerini düzeltmek amacıyla taklit büyüü kapsamında ve kötü güçlerden korunmak için kullanılmıştır. Bu uygulamalar için büyük işini yapan birine gitmeden toplum içerisinde insanların başkalarından duyup yaptığı işlemlerden oluştuğu tespit edilmiştir. Yani kişi bu işlemleri kendi başına da uygulayabilmektedir.

3. Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamalarda Yarasa

İnsan; bedeni, zihni ve ruhu için sağlıklı olmanın yollarını daima aramış ve bu yolda çeşitli uygulamalar ve pratikler geliştirmiştir. İnsanın bu konudaki tutum ve uygulamaları folklor disiplini içinde "halk hekimliği" başlığı altında incelenmektedir. Halk hekimliği, insanların yüzyıllar boyunca gözlem ve deneyim yoluyla edindikleri geleneksel bilgileri kullanarak hem kendilerinin hem hayvanların hem de bitkilerin⁷ hastalıklarını iyileştirmek amacıyla geliştirdikleri yöntem ve uygulamaların tümüdür. Bu nedenle halk hekimliği uygulamalarının içinde insanların inançlarının ve geleneksel dünya görüşlerinin izlerini bulmak mümkündür.

Boratav (2016: 139) halk hekimliğini; "halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümü" olarak ifade etmektedir. Bu çerçevede halk, hastalıkların tanılanması ve tedavisi için geleneksel, tecrübeye dayalı yöntem ve uygulamalara başvurduğu anlaşılmaktadır. Coğrafi uzaklık, ekonomik yetersizlik, sağlık altyapısının bulunmaması gibi sosyoekonomik koşullardan kaynaklanan problemler yüzünden doktora gidemeyen insanlar, nesilden nesile aktarılan sağaltım yöntem ve tekniklerini kullanmaktadır. İnsanlar modern tıbbın yaygınlaşmasından önce, hastalıkların teşhisi, tedavisi ve hastalıklardan korunmak için yani sağlıkla ilgili tüm uygulamalar için genel anlamda halk hekimi olarak adlandırılan ama yöreden yöreye ve yaptığı sağaltım türüne göre adlandırmaları değişen "ocaklı" "hoca", "şifacı", "otacı", "emçi" "sımkçı" gibi isimlerle anılan kişilere giderler ya da geçmişten gelen atalarından taşıdıkları

tecrübeleri doğrultusunda tedavi ve pratiklerini kendileri uygulamaktadırlar. Halk hekimliğinin amacı, kullanılan maddî ve manevî araçlar yardımıyla, sağlığı korumak, hasta olan canlıları sağlıklarına kavuşturmaktır. Türkiye’de halk hekimliği uygulamalarında yararlanılan sağaltma türleri Orhan Acıpayamalı (1989: 2) tarafından altı başlık altında incelenmiştir. Bunlar; Irvasa yoluyla yapılan sağaltmalar, Parpılama yoluyla yapılan sağaltmalar, Dinsel yolla yapılan sağaltmalar, Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar, Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmalar ve Maden kökenli emlerle yapılan sağaltmalardır.”⁸

Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmalar bu çalışmanın temel konusu olan yarasalarla doğrudan ilgilidir. Çünkü yarasanın kanının ve dışkısının hastalıkları tedavi etmek için kullanılması yapılan saha çalışması sonucunda tespit edilmiştir. Bu bağlamda Çorum ili İskilip ilçesi Asarcık köyünde yarasa eti yenilmesinin kansere iyi geldiğine inanılmaktadır (KK-16). Antalya Serik’te yarasa kanı içen birinin geceleri daha rahat göreceğine inanılmaktadır (KK-18). Konya ili Ereğli ilçesine bağlı Kutören köyünde, mağaralardan toplanan yarasa dışkısı su ile kaynatılır ve temriye, uyuz gibi cilt hastalıklarının olduğu bölgeye sürülürse hastalığa iyi geleceğine inanılmaktadır (KK-4). Yine suyla kaynatılan yarasa dışkısı yeni doğan buzağının göbek bağının olduğu yere sürülürse buzağının enfeksiyon kapmayacağı inancı bulunmaktadır (KK-4). Benzer şekilde büyükbaş hayvanların gözlerinin içine giren sineklerin yumurta (larva) bırakması sonucunda mikrop kapmaması için kaynatılmış yarasa dışkısının suyu hayvanların gözlerine sürülmektedir. Kısırlığı gidermek için çocuğu olmadığı düşünülen kadınlara yarasa kanı içirilirken, erkeklere ise yarasaların yumurtalıkları (sperm keseleri) kaynatılarak içirilmektedir ve şu şekilde şifa dileyici sözler söylenmektedir: “*Gökte uçan kör kuşa yavru verdin yarabbi, yerde yürüyenine niye vermiyorsun?*” (KK-4). Yine Konya ili Ereğli ilçesine bağlı bir başka köy olan Beyören köyünde kısırlığı gidermek için kadınlara yarasa sütü içirilmektedir (KK-14). Yarasa dışkısının su ile kaynatılarak hem insanlar hem de hayvanlar üzerinde kullanılması, halk arasında bu maddenin mikrop öldürücü özelliklere sahip olduğuna dair bir inancın varlığını göstermektedir. Bu tür uygulamalar, Frazer’in "büyüsel düşünce" kuramında tanımladığı “benzerlik ilkesi” (law of similarity) ile açıklanabilir.⁹ Yarasanın doğurgan olduğu düşünülerek, onun biyolojik parçalarının tüketilmesinin insanda da benzer bir etki yaratacağına inanılmaktadır. Bu uygulama, halkın "süt" gibi doğrudan annelik ve bereketle ilişkilendirilen bir madde üzerinden doğurganlık beklentisini yansıtmaktadır. Bu bağlamda yarasanın hem gizemli doğası hem şifa verici hem de doğurganlık sağlayıcı bir canlı olarak konumlandırıldığı görülmektedir.

Yarasanın gündüz değil de gece uçan bir canlı olması insanlar arasında onun kör olduğu inancına sebep olmuş ve bu durumda olan bir canlı bile çocuk sahibi olabilirken insan neden çocuk sahibi olmasın diye isyanla karışık bir şifa dileğinde bulunulmuştur. Burada yarasanın diğer kuş türleri gibi yumurtlayarak çoğalmaması, memeli bir canlı olduğu için doğum yaptığı ve yavrusunu sütle beslediği / emzirdiği bilgisinin de bilindiği görülmektedir. İnsanların hem kendilerini hem de hayvanlarını çeşitli hastalıklardan korumak ve tedavi etmek için yarasanın sütünü, kanını ve dışkısını kullandığı görülmektedir. Bu bilgilerin sonucu olarak diğer birçok hayvan türünün halk hekimliğine kaynaklık etmesi gibi yarasanın da halk hekimliği uygulamalarındaki inanışlara kaynaklık ettiği tespit edilmiştir. Nitekim hastalıkların tedavisinde kullanılan teknik ve yöntemlerde inanç ve inanış unsurları önemli bir etkidir (Çam, 2023: 74). Bu bağlamda incelendiğinde yarasalarla ilgili inanç ve inanışlar onun hastalıkları tedavi etmede aracı olduğunu göstermiştir. İnsan, yaşadığı coğrafyanın özellikleri, karşılaştığı kültürlerle yaşadığı etkileşimi ve bu sayede oluşan inançları çerçevesinde hastalıklarını tedavi etmek için malzemeler kullanmıştır. Bir başka ifadeyle yaşanan bölgede yarasa yoksa yarasa ile ilgili bir inanç geliştirme ihtimali daha azdır. Geleneksel halk hekimliği inanç ve uygulamaları da bu doğrultuda şekillenmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Halk inanışları, insanların toplumsal belleğinde yaşayan, kuşaktan kuşağa aktarılan içerisinde geçmiş zamanların izlerini taşıyan kültürel olgulardır. Bu inanışlar sayesinde insanlar, günlük hayatlarında rahatlama, psikolojik olarak motive olma, güven tazeleme gibi birçok türden duyguyu yaşamaktadır. Çalışmada, Türkiye’nin çeşitli şehirlerinden derlenen bilgiler ışığında yarasaların halk inanışlarında ve uygulamalarında yeri tespit ve tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada uğursuzlukla ilgili inanış ve uygulamalarda yarasa, büyüyle ilgili inanış ve uygulamalarda yarasa ve

halk hekimliği ile ilgili inanış ve uygulamalarda yarasa olmak üzere üç başlık altında incelemeler yapılmıştır. Uğursuzlukla ilgili inanışlarda, yarasanın evlere girmesi, öldürülmesi, yuvasının dağıtılması ya da sesinin duyulması; hastalık, ölüm ya da felaketin habercisi olarak yorumlanmıştır. Bu tür inanışların temelinde yarasaların gececil doğası, sessiz ve ani uçuş biçimleri ile Batı kökenli vampir mitleri gibi çeşitli medyatik aktarımlar bulunmaktadır. Ayrıca mağara gibi karanlık mekânlarda yaşamaları onları eski Türk inanışları bağlamında yeraltı ruhları ile ilişkilendirmiş ve halk belleğinde yarasaların olumsuz imgelerle anılmasının kültürel temellerinden birini oluşturmuştur. Büyü ile ilgili uygulamalarda yarasa hem kötü hem de iyi niyetle yapılan büyü unsuru olarak karşımıza çıkmıştır. Kanı, kemiği, tüyü ve diğer parçaları nazardan korunma, eşler arasındaki ilişkinin düzeltilmesi ya da bozulması gibi amaçlarla kullanılmıştır. Halk hekimliği pratiklerinde ise yarasanın şifa verici özelliklere sahip olduğu inancına dair bulgulara yer verilmiştir. Yarasa dışkısının su ile kaynatılması, kanının içilmesi cilt hastalıklarının tedavisinde, hayvanların göbek bağı enfeksiyonlarını önlemede ve göz enfeksiyonlarına karşı kullanılmıştır. Dahası sütünün kısırılık tedavisi amacıyla tüketilmesi, doğurganlıkla ilişkilendirilmiştir. Çünkü yarasa diğer kuşların aksine doğum yoluyla çoğalan memeli bir kuş türüdür.

Sonuç olarak çalışma, halk inanışlarının yalnızca geçmişe ait bir miras değil, aynı zamanda günümüz kültürel pratiklerinde de yaşamaya devam eden dinamik bir yapı olduğunu çeşitli uygulamalar bağlamında yarasalar üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Sonnotlar

¹ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ersoylu, 2015; Türk Kültüründe Kuşlar.

² Örneğin; Diyarbakır ili Yenişehir ve Ergani ilçelerinde yarasanın kanadından su içmenin zihni açtığı (Küçükaslan ve Uçar, 2016: 221, 223), Afgan Özbekleri arasında bulunan yaygın bir inanışa göre yarasa elle ölçülürse o kişinin yetenekli olacağı (Işık, 2024: 266) gibi yarasayı olumlu kılan halk inançlarına ve uygulamalarına rastlanılmıştır.

³ Yarasanın tüysüz olmasını anlatan diğer efsaneler için bkz. Dağaşan, 2013: 328; Dönmez Fedakâr, 2008: 385; Dündar, 2021: 70-71, 115-116; Türkmen, 2017: 64, 105.

⁴ COVID-19 pandemisinin nasıl ortaya çıktığıyla ilgili yapılan tartışmalarda Çin'de yapılan ve tüketilen yarasa çorbası medyada olası sebeplerden biri olarak öne sürülmüştü (URL-1).

⁵ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Örnek, S. V. (2017), Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki.

⁶ Yarasa tüyünün insanı nazardan koruduğuna dair inancın Kazak Türkleri arasında da yaygın olduğu tespit edilmiştir. Nitekim bu doğrultuda çocuğu nazardan korumak amacıyla beşiğine yarasa tüyü asıldığı; aynı amaçla şapkalara, arabalara ve evlere de yarasa tüyü takıldığı görülmüştür (Yılmaz, 2008: 420).

⁷ Burada bitki hastalıklarıyla kastedilen, insanların besin olarak tükettiği sebze ve meyvelerin çeşitli hastalıklar nedeniyle gelişmemesi ve olgunlaşmamasıdır. Örneğin; Giresun ili Tirebolu ilçesine bağlı Doğancı köyünde patlıcan ve domates fidelerinin büyümesini engelleyen hastalığı tedavi etmek için odun külü kullanılır (KK-15).

⁸ Orhan Acıpayamlı tarafından saptanan ve altı başlık altında değerlendirilen sağaltma yöntemleri hakkında daha geniş bilgi için; Türk Halk Hekimliği Sempozyumu (1988); "Türk Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi" isimli bildiriye bakınız.

⁹ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Frazer, J. G. (2024), Altın Dal Büyü ve Din.

Yazılı Kaynaklar

- ACIPAYAMLI, O. (1989). "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi", *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri* (23-25 Kasım 1988), 1-8, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- AÇA, M. ve YOLCU, M. A. (2019). "Hak Bilgisinin İnanış Temelli Temsilleri". *Halk Bilimi El Kitabı*, Ed. Mustafa Aça, 345-441, Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- AKBULUT, N. (2023). *Türk Halk Kültüründe Kuşlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ALTAYLI, S. (2018). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, C.3, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- BASKAKOV, N.A. ve TOŞÇAKOVA, T. M. (1999). *Altayca- Türkçe Sözlük*, Haz. Emine Gürsoy Naskali ve Muvaffak Duranlı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BESLİ, E. (2010). *Eski ve Orta Türkçe Hayvan İsimlerinin Etimolojisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BEŞİRLİ, H. (2017). *Yemek Sosyolojisi*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- BORATAV, P. N. (2016). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, Ankara: BilgeSu Yayınları.
- ÇAM, E. (2023). “İnancın ve İnanışların Halk Hekimliği Uygulamalarına Etkileri”, *Türk Halk Hekimliği Kitabı*, Ed. Nagihan Baysal Yurdakul, 73- 99, Çanakkale: Paradigma Akademi.
- DAĞAŞAN, E. (2013). *Oltu ve Yöresi Folkloru*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DOĞAN, O. (2020). *Bitlis Efsaneleri: Psiko- sosyal ve Arketipsel Çözümleme*, İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- DÖNMEZ FEDAKÂR, P. (2008). *Karakalpak Efsaneleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DÜNDAR, F. K. (2021). *Osmaniye Yöresinde Efsane ve Memoratlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EBERHARD, W. (1986). *A Dictionary of Chinese Symbols: Hidden Symbols in Chinese Life and Thought*, London: Routledge.
- ERSOYLU, H. (2015). *Türk Kültüründe Kuşlar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- FRAZER, J. G. (2024). *Altın Dal Büyü ve Din*, Ankara: Dorlion Yayınları.
- HANÇERLİOĞLU, O. (2000). *Dünya İnançları Sözlüğü*, 3. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- IŞIK, Z. (2024). *Özbek Halk İnanışları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- KÂŞGARLI MAHMÛD, (2005). *Divânü Lugâti’t- Türk*, İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- KOÇ, K. vd. (2019). *Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KÜÇÜKASLAN, Ö. ve UÇAR M. (2016). “Diyarbakır Folklorunda Hayvanlarla İlgili İnanışlar Üzerine Bir Araştırma”, *Eurasian Journal of Veterinary Sciences*, S. 32, 220- 228.
- MALINOWSKI, B. (2014). *Büyü, Bilim ve Din*, İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- ÖGEL, B. (1971). *Türk Mitolojisi I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖRNEK, S.V. (2017). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtil İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etimolojik Tetkiki*, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- ÖZDEMİR, M. (2023). “Sembolik- Ritüel Açından Halk Bilgisi ve Uygulamalarında Fare- Sıçanlar”, *Türk Kültür Ekolojisinde Hayvanlar*, Ed.: Serhat Sabri Yılmaz, Çanakkale: Paradigma Akademi.
- SARPKAYA, S. ve YALTIRIK, M. B. (2022). *Türk Kültüründe Vampirler Oburlar, Yalmavuzlar ve Diğerleri*, Ankara: Karakum Yayınları.
- SEVER, M. (2016). *Mersin ve Yakın Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara: Barış Kitap.
- TOPRAK, F. (2012). *Akdeniz Bölgesi Yarasalarının Spinturnicid ve Macronysid (Acarı: Mesostigmata, Spinturnicidae, Macronyssidae) Lerinin Tespiti*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- TÜRKER, F. (2011). *Altay Türklerinin Efsaneleri (İnceleme- Metin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÜRKMEN, O. (2017). *Alaşehir Yöresindeki Efsane ve Memoratlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- YILMAZ, M. A. (2008). “Kazaklarda Batıl İnanışlar”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 17, S. 3, 417-430.
- YORULMAZ, T. (2010). *Güneydoğu Türkiye Yarasaaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- YUDAHİN, K.K. (1988). *Kırgız Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YÜCEL, D. (2004). *Hollywood'da Vampir Miti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

URL-1: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51288869> Erişim: 13.08.2025

Sözlü Kaynaklar

- KK-1:** E**** T****, 1967, Antalya Serik, İlkokul Mezunu, Aşçı. Görüşme: (03.11.2016)
- KK-2:** A**** T***** 1973, Giresun Tirebolu Örenkaya Köyü, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 23.10.2016)
- KK-3:** A**** Ş****, 1986, Giresun Tirebolu İstiklal Mahallesi (İn Köy), Lise Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 23.10.2016)
- KK-4:** M***** S*****, 1979, Konya Ereğli Kutören Köyü, Lise Mezunu, Serbest Meslek. (Görüşme: 15.11.2016)
- KK-5:** E**** K*****, Giresun Tirebolu Arageriş Köyü, Lise Mezunu, Emekli. (Görüşme: 13.11.2016)
- KK-6:** E**** D****, 1982, Giresun- Güce Koz Köyü, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 28.10.2016)
- KK-7:** D**** D****, 1990, Mardin Midyat, Üniversite Mezunu, Öğretmen. (Görüşme: 09.12.2016)
- KK-8:** Y***** E****, 1961, Samsun Salıpazarı, Ortaokul Mezunu, Emekli. (Görüşme: 05.11.2016)
- KK-9:** N**** K****, 1981, Sivas Zara Şenyayla Köyü, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 03.11.2016)
- KK-10:** M**** K*****, 1971, Giresun Tirebolu Doğancı Köyü, İlkokul Mezunu, Çiftçi. (Görüşme: 23.10.2016)
- KK-11:** N**** C*****, 1946, Konya Akşehir Kundullu Köyü, İlkokul Mezunu, Çiftçi. (Görüşme: 19.10.2016)
- KK-12:** T***** Ç*****, 1975, Adıyaman Kâhta, Üniversite Mezunu, Öğretmen. (Görüşme: 10.11.2016)
- KK-13:** F***** Ç*****, 1988, Balıkesir Sındırgı, Üniversite Mezunu, Öğretmen. (Görüşme: 11.12.2016)
- KK-14:** A**** Y****, 1954, Konya Ereğli, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 09.10.2016)
- KK-15:** N**** D***, 1982, Giresun Tirebolu, Lise Mezunu, İşçi. (Görüşme: 12.11.2016)
- KK-16:** A*** A****, 1956, Çorum İskilip Asarcık Köyü, İlkokul Mezunu, Çiftçi. (Görüşme: 12.12.2016)
- KK-17:** Z**** S*****, 1964, Kütahya Aydoğdu Köyü, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 20.12.2016)
- KK-18:** M***** C*****, 1984, Antalya Serik, Lise Mezunu, İşçi. (Görüşme: 16.11.2026)